

УДК 930.253(477):35.073.52(470)«18/191»

DOI <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-11-14-45>

**ARCHIVAL FUNDS OF THE RUSSIAN EMPIRE
FINANCIAL INSTITUTIONS 19TH – EARLY 20TH
CENTURY AT UKRAINE STATE ARCHIVES: GENERAL
CHARACTERISTICS**

**АРХІВНІ ФОНДИ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ
РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ В
ДЕРЖАВНИХ АРХІВАХ УКРАЇНИ: ЗАГАЛЬНА
ХАРАКТЕРИСТИКА**

**АРХИВНЫЕ ФОНДЫ ФИНАНСОВЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ
РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ ХІХ – НАЧАЛА ХХ
СТОЛЕТИЙ В ГОСУДАРСТВЕННЫХ АРХИВАХ
УКРАИНЫ: ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА**

*Сергій Кулешов,
доктор історичних наук,
професор кафедри історії,
археології, інформаційної
та архівної справи
posena@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1950-9651>
Центральноукраїнський
національний
технічний університет,
пр. Університетський, 8,
м. Кропивницький, Україна,
25006*

*Serhii Kuleshov,
Ph.D. in Historical sciences,
Professor of Department of
History, Archeology,
Informational
and Archival Affairs
posena@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1950-9651>
Central Ukrainian National
Technical University, 8,
Prospekt Universytetsky,
Kropyvnytskyi, Ukraine, 25006*

Микола Тупчієнко,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та
архівної справи

tupchy_mp@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-7076-4861>

Центральноукраїнський
національний технічний
університет,
пр. Університетський, 8,
м. Кропивницький, Україна,
25006.

Mykola Tupciyenko,

a Ph. D., an associate professor
at Department of History,
Archeology, Information and
Archives affairs

tupchy_mp@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-7076-4861>

Central Ukrainian National
Technical University, 8, Prospekt
Universytetsky, Kropyvnytskyi,
Ukraine, 25006.

Максим Линченко,

кандидат філософських наук,
доцент кафедри історії,
археології, інформаційної та
архівної справи

suncity1754@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4272-6147>

Центральноукраїнський
національний технічний
університет,
пр. Університетський, 8,
м. Кропивницький, Україна,
25006.

Maksim Lynchenko,

Ph.D., associate professor at
Department of History,
Archeology, Information and
Archives affairs

suncity1754@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4272-6147>

Central Ukrainian National
Technical University, 8, Prospekt
Universytetsky, Kropyvnytskyi,
Ukraine, 25006

ABSTRACT

Scientific studies related to The Russian Empire financial institutions history being functioned at Ukrainian lands advanced significantly during the independence of Ukraine. Modern domestic studies of the Empire financial institutions located at Ukrainian

territory at 19th - early 20th centuries are extensively using archival sources. Despite this fact, general characteristic of these archival funds at Ukraine state archives is an urgent problem.

The purpose of this publication is general characteristics of Ukraine state archives funds by types and kinds of stored funds that belonged to financial institutions located at Ukrainian territory within former Russian Empire in the 19th - early 20th centuries. There were used Ukraine state archives Guidebooks and Annotated Inventory Registers to compile list of Financial Institutions Documents funds.

The article is considering Ukraine state archives funds keeping documents of the following financial institutions: banks, government chambers, treasuries, tax inspectors, tax offices, appraisal commissions, excise offices, customs offices, credit institutions, savings and loan partnerships, insurance companies, and cash offices.

Ukraine state archives funds are holding almost all types of Financial Institutions documents peculiar to Russian Empire 19th – early 20th centuries. Archive funds most massive in terms of volume are documents of tax inspectors, credit institutions, savings and loan partnerships, and cash offices, which are stored in almost all Ukraine state archives.

Further perspective research areas based on the general characteristics of The Russian Empire Financial institutions' documents 19th – early 20th cc. at Ukraine state archives would be determination of financial documents archives accumulation consistent patterns, functioning peculiarities of financial institutions at Ukrainian lands in the 19th - early 20th century, definition of archive funds attributes specific to Ukraine located financial institutions, as well as discovery of unique historic financial documents.

Keywords: *archival documents funds, financial institutions, Ukraine, Russian Empire, 19th - early 20th centuries.*

Постановка проблеми. В останні десятиріччя в Україні значно підвищився рівень опрацювання наукових проблем, пов'язаних з історією функціонування фінансових установ Російської імперії. Це, переважно, зумовлено необхідністю вивчення досвіду організації роботи зазначених установ у період становлення власного державного апарату незалежної України, з одного боку, і зняття «білих плям» дослідницької тематики з функціонування таких установ на українських землях через слабкий інтерес до цих процесів у радянські часи – з іншого. Незважаючи на те, що сучасні вітчизняні дослідження діяльності фінансових установ Російської імперії в Україні XIX – початку XX ст. базуються на широкому використанні архівних джерел, актуальною є проблема представлення загальної характеристики фондів, що пов'язані з цією проблематикою, що зберігають в державних архівах нашої країни. Ця інформація дозволить більш ефективно вивчати функціонування фінансових установ Російської імперії на українських землях та здійснювати дослідження в нових напрямках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку фінансових установ Російської імперії часто розгадалася дослідниками в межах висвітлення загальної структури державних установ. До таких досліджень слід віднести наукові праці Н. Єрошкіна (Єрошкін, 1960), А. Скальковського (Скальковский, 1838), М. Топлигіна (Топлигін, 1894), І. Янжула (Янжул, 1895).

Зміст напрямів функціонування та типологію фінансових установ Російської імперії XIX – початку XX ст., що діяли на території України, допомогли визначити праці В. Орлика (В. Орлик, 2003; 2007 а; 2007 б; 2008; 2019), О. Гуржія (В. Орлик, Гуржій, 2011). О. Головка (Головка, 2005; 2010); В. Стойчева (Стойчев, 2010), Л. Годунової (Годунова, 2014), С. Орлик (С. Орлик, 2010; 2017 а; 2017 б) та інших.

Активно зростає науковий інтерес до вивчення місцевих фінансів та установ Російської імперії Наддніпрянської

України, особливо в межах функціонування органів місцевого самоврядування. Це праці В. Шандри (Шандра, 2005), Р. Жвалюк (Жвалюк, 2001), С. Орлик (С. Орлик, 2018; 2019), О. Шпортун (Шпортун, 2019),.

Підвищення ролі досліджень фінансової документації в Україні характеризують спроби обґрунтувати засади нового напрямку джерелознавства – кредитно-банківського (Войцехівська; Радченко, 2020).

Сучасні вітчизняні науковці також приділяють увагу архівознавчому дослідженню спеціалізованих фінансових установ Російської імперії Наддніпрянської України. Так, О. Шпортун (Шпортун, 2020) проаналізовано склад архівного фонду Державного архіву Київської області «Київська казенна палата м. Київ» та систематизовано описи справ відповідно до структурних одиниць Київської казенної палати.

Метою статті є характеристика наявності фондів фінансових установ Російської імперії XIX – початку XX ст. в державних архівах України за типами і видами цих установ, а також систематизація архівних фондів відповідно до фінансових установ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Після проведення низки реформ наприкінці XVIII століття та уніфікації системи адміністративного устрою Російської імперії вагому роль у фінансовому управлінні відігравала казенна палата. Так, згідно з указом 7 листопада 1775 року було створено палату для організації домобудівних справ та контролю державних доходів (ПСЗРИ, 1775. №14392). До компетенції казенних палат входили обов'язки «розглядати домобудівні та казенні справи губернії, такі як: збір відомостей про чисельність населення, вести перепис населення, збирати відомості про доходах і видатках, ревізія рахунків, соляні справи, утримання державних установ, які знаходилися на території губернії. Також до компетенції казенних палат було віднесено нагляд за порядком організації проведення зборів (тобто здійснювався нагляд щоб додаткові збори не стягувалися

з населення), а у разі виникнення спірних ситуацій казенним палатам доручено передавати справи на розгляд суду» (Шпортун, 2020: 189-190).

Слід зауважити, що для комплексного дослідження фінансових установ Російської імперії та виявлення архівних документів, що розкривають діяльність казенних палат, пропонуємо систематизувати архівні фонди за ознакою приналежності архівних фондів до фінансових установ. Це дасть змогу більшою мірою оглянути весь масив архівних документів, які стосуються фінансових установ, виявити прогалини та полегшити пошук інформації. Документальна спадщина діяльності фінансових установ зосереджена у різнопланових архівних фондах. Досить часто документальний масив однієї установи утворюють декілька архівних фондів, які містяться в одній або ж у декількох архівних установах країни. Тому для всебічного та комплексного огляду архівних фондів фінансових установ Російської імперії в архівах України, пропонуємо систематизувати архівні фонди за ознакою приналежності архівних фондів до фінансових установ.

Розглянемо, в яких державних архівах (далі – держархів, ДА) зберігають архівні фонди за типами та видами фінансових установ.

Таблиця 1

Архівні фонди казенних палат у державних архівах України

Казенна палата		
Назва фінансової установи	Архівна установа	Номер архівного фонду
Волинська казенна палата	ДА Волинської області	253, 360, 365
	ЦДІАК	442
Брацлавська казенна палата	ДА Вінницької області	521
Київська казенна палата	ДА Київської області	280
	ЦДІАК	442
Херсонська казенна палата	ДА Одеської області	21
	ДА Херсонської області	22
Полтавська казенна палата	ДА Полтавської області	130
Харківська казенна палата	ДА Харківської області	31, 414
Чернігівська казенна палата	ДА Чернігівської області	132, 136
Новгород-Сіверська казенна палата		132, 768

Документальна спадщина діяльності казенних палат представлена у таких фондах державних архівів України: Волинської (ДА Волинської області), у місті Брацлав (ДА Вінницької області), Київської (ДА Київської області), Херсонської (ДА Одеської та Херсонської областей), Полтавської (ДА Полтавської області), Харків (ДА Харківської області), Чернігівської та Новгород-Сіверської (ДА Чернігівської області).

Інститут податних інспекторів, як відомо, було запроваджено 30 квітня 1885 року як виконавчого органу казенної палати. Кожен податний інспектор мав під контролем певну податкову дільницю (Годунова, 2014: 298).

Фонди податних інспекторів¹ та їх канцелярій зберігаються майже в усіх обласних державних архівах.

Таблиця 2

Архівні фонди податних інспекторів у державних архівах України

Податний інспектор		
Назва фінансового органу	Архівна установа	Номер архівного фонду
Податний інспектор	ДА Вінницької області	325, 29, 194, 175, 176, 854,
	ДА Житомирської області	335, 336, 337, 350, 351, 550,
	ДА Запорізької області	247, 268
	ДА Київської області	1026, 1049,
	ДА Кіровоградської області	396, 397,
	ДА Миколаївської області	269-273
	ДА Одеської області	82, 281-287
	ДА Полтавської області	100
	ДА Сумської області	871, 828, 512, 440, 1093
	ДА Харківської області	536-551, 430, 431
	ДА Херсонської області	199
	ДА Чернігівської області	768, 814, 943, 1003, 1040, 1339,

Одночасно зі створенням казенних палат було запроваджено посаду повітового скарбника, який очолював повітове казначейство. (ПСЗРИ, 1775. №14392). Ми цілком

¹ У частині путівників та анотованих реєстрах фондів обласних держархівів помилково замість терміна «податний інспектор» зафіксовано «податковий інспектор».

підтримуємо твердження В. Орлика, що «повітові казначейства були виключно касовими установами, повноваження яких, здебільшого не виходили за межі прийому, збереження й видачі грошових коштів» (Орлик, 2007 b: 165). Слід зазначити, що повітові казначейства не мали повноважень самостійно збирати та витрачати кошти, а навпаки, зобов'язані були зберігати державні доходи та вести їх облік (ПСЗРИ, 1775. №14392).

У таблиці 3 наведено перелік архівних фондів, що зберігають в державних архівах України та відображають діяльність повітових казначейств.

Таблиця 3

Архівні фонди повітових казначейств у державних архівах України

Повітове казначейство		
Назва фінансової установи	Архівна установа	Номер архівного фонду
Володимир-Волинське повітове казначейство	ДА Волинської області	249
Ковельське повітове казначейство		262
Вінницьке повітове казначейство	ДА Вінницької області	180
Липовецьке повітове казначейство		589
Могилів-Подільське повітове казначейство		177
Ямпільське повітове казначейство		386
Житомирське губернське казначейство	ДА Житомирської області	190
Бердичівське повітове казначейство		685
Новоград-Волинське повітове казначейство		104
Радомисльське повітове казначейство		527
Олександрівське повітове казначейство	ДА Запорізької області	12
Василівське повітове казначейство	ДА Київської області	284
Київське губернське казначейство		294
Київське повітове казначейство		295
Переяславське повітове казначейство		297
Слишетградське повітове казначейство	ДА Кіровоградської області	9
Миколаївське казначейство	ДА Миколаївської області	275
Очаківське фортечне казначейство		417
Одеське повітове казначейство	ДА Одеської області	32
Лохвицьке повітове казначейство	ДА Полтавської області	786
Конотопське повітове казначейство		815
Кролевецьке повітове казначейство	ДА Сумської області	818
Лебединське повітове казначейство		270
Охтирське повітове казначейство		770
Путивльське повітове казначейство		437
Роменське повітове казначейство		993
Сумське повітове казначейство		360
Богодухівське повітове казначейство		679
Вовчанське повітове казначейство		610

Продовження таблиці 3

Зміївське повітове казначейство	ДА Харківської області	611
Ізюмське повітове казначейство		681
Харківське повітове казначейство		613
Генічеське казначейство		210
Херсонське губернське казначейство	ДА Херсонської області	225
Бориславське казначейство		233
Херсонське повітове казначейство		314
Звенигородське повітове казначейство		452
Золотоніське повітове казначейство		402
Канівське повітове казначейство	ДА Черкаської області	339
Черкаське повітове казначейство		285
Чигиринське повітове казначейство		435
Остерське казначейство	ЦДІАК	2197
Городнянська повітова державна скарбниця		71
Чернігівська губернська державна скарбниця		134
Чернігівська повітова державна скарбниця		202
Ніжинська повітова державна скарбниця		344
Козелецька повітова державна скарбниця	ДА Чернігівської області	370
Остерська повітова державна скарбниця		571
Борзенська повітова державна скарбниця		805
Березнянська повітова державна скарбниця		960
Сосницька повітова державна скарбниця		1011
Прилуцька повітова державна скарбниця		1538

Архівні фонди повітових казначейств зосереджені у таких архівних установах України: Володимир-Волинського, Ковельського (ДА Волинської обл.), Маріупольського, Слов'янського (ДА Донецької області), Вінницького, Липовецького, Могилів-Подільського, Ямпільського (ДА Вінницької обл.), Новоград-Волинського, Радомисльського (ДА Житомирської обл.), Олександрівського (ДА Запорізької обл.), Київського, Переяславського (ДА Київської обл.), Єлисаветградського (ДА Кіровоградської обл.), Миколаївського (ДА Миколаївської обл.), Одеського (ДА Одеської обл.), Лохвицького (ДА Полтавської обл.), Конотопського, Кролевецького, Лебединського, Охтирського, Путивльського, Роменського, Сумського (ДА Сумської обл.), Богодухівського, Вовчанського, Зміївського, Ізюмського, Харківського (ДА Харківської обл.), Генічеського (Таврійської губернської казенної палати), Херсонського, Бериславського (ДА Херсонської обл.), Звенигородського, Золотоніського, Канівського, Черкаського, Чигиринського (ДА Черкаської обл.),

Остерського (ЦДІАК). Збереглося декілька фондів губернських казначейств: Житомирського (ДА Житомирської обл.), Київського (ДА Київської обл.), Харківського (ДА Харківської обл.), Херсонського (ДА Херсонської обл.).

У Держархіві Чернігівської області зберігається низка фондів повітових казначейств: Городнянської, Чернігівської, Ніжинської, Козелецької, Новгород-Сіверської, Остерської, Борзенської, Березнянської, Сосницької, Прилуцької. У цьому архіві також є фонд Чернігівської губернської державної скарбниці (казначейства).

«Протягом першої половини ХІХ ст. у прикордонних українських губерніях сформувалася чітка система митних органів, що відігравали значну роль у регулюванні зовнішньоекономічної діяльності держави і впливали на економічний та культурний розвиток регіонів. В Україні існувала сформована система митниць. Так, зокрема, відповідно до статуту 1857 р. в українських губерніях існувало 6 митних округів та 20 митниць. Із 10 митниць першого класу в Україні діяло 3 – Одеська, Феодосійська та Керченська» (Орлик, 2007 б: 188–189).

У Державному архіві Одеської області зберігають такі архівні фонди митних установ: «Канцелярія начальника Одеського митного округу», «Одеська митниця», «Одеська портова митниця», «Внутрішня застава Одеського порто-франко», «Одеський митний інспектор», «Канцелярія начальника Південного митного округу», «Херсонський митний інспектор, м. Херсон».

Таблиця 4

Архівні фонди митниць в державних архівах України

Митниця		
Назва фінансового органу	Архівна установа	Номер архівного фонду
Митниця	ДА Одеської області	40, 41, 88, 99, 247, 624,

Появі широкої банківської системи Російської імперії передувала створена у 1860 р. система філій Державного банку,

яка була підконтрольна міністерству фінансів. Також паралельно існували два державних іпотечних банки: Селянський поземельний банк та Державний дворянський земельний банк. Селянський поземельний банк, створений у 1882 році, надавав кредити переважно заможним селянам для придбання поміщицьких земель. Згодом, у 1885 році, було засновано Державний дворянський земельний банк, який кредитував виключно дворян (Банки в Російській імперії, 2011).

Бурхливий розвиток торгівлі та виробництва сприяв появі комерційних банків. Також наприкінці XIX ст. активно почала розвиватися мережа міських громадських банків, що створювали при міських думах. Капітал міського громадського банку формувався за рахунок громадських коштів та пожертвувань приватних осіб. Головною метою цих установ було обслуговування місцевих купців, міщан, ремісників тощо (Банки в Російській імперії, 2011).

Перелік архівних фондів банківських установ Російської імперії, що зберігають в архівних установах України наведено у таблиці 5.

Таблиця 5

Архівні фонди банківських установ Російської імперії у державних архівах України

Банк		
Назва фінансового органу	Архівна установа	Номер архівного фонду
Державні банки	ДА Дніпропетровської області	559
	ДА Вінницької області	60, 62
	ДА Житомирської області	181, 182,
	ДА Запорізької області	9
	ДА Київської області	1635, 1636, 1640, 1643,
	ДА Кіровоградської області	7, 323,
	ДА Миколаївської області	48
	ДА Одеської області	305
	ДА Полтавської області	93, 827, 1009
	ДА Сумської області	257, 213, 823, 824, 562, 1087
	ДА Харківської області	74, 71, 72, 73
	ДА Херсонської області	195
	ДА Чернігівської області	213, 214, 780, 911, 945, 1220, 1434, 1519, 1546, 1804

Продовження таблиці 5

Комерційні банки	ДА Дніпропетровської області	833
	ДА Вінницької області	2, 61
	ДА Житомирської області	194, 279
	ДА Запорізької області	8, 10
	ДА Київської області	1637, 1639, 1641, 1644-1649
	ДА Кіровоградської області	10, 12, 16, 381
	ДА Миколаївської області	49, 47, 51
	ДА Одеської області	110
	ДА Харківської області	345, 335,
	ДА Кіровоградської області	11
	ДА Миколаївської області	46
	ДА Одеської області	249
	ДА Вінницької області	60
	ДА Запорізької області	11
	ДА Кіровоградської області	11
	ДА Миколаївської області	46
	ДА Сумської області	823, 824, 562, 1087
	ДА Чернігівської області	780, 945, 1220, 1519, 1540

Серед архівних фондів державних банків слід відзначити фонди контор Державного банку (ДА Київської та Харківської областей), фонди численних відділень цього банку (ДА Вінницької, Житомирської, Запорізької та інших областей). Значною кількістю відзначаються фонди відділень Селянського поземельного банку (ДА Волинської, Київської, Полтавської, Харківської, Чернігівської областей). При цьому в Державному архіві Чернігівської області зберігається фонд Полтавського відділення цього банку у Прилуцькому повіті (м. Прилуки Полтавської губернії). В держархівах областей збережено фонди відділень Державного дворянського земельного банку (ДА Київської, Полтавської, Харківської, Чернігівської областей).

Є фонди філій та відділень комерційних банків, наприклад, Петроградського міжнародного комерційного банку (держархіви Харківської, Кіровоградської, Запорізької областей), Азово-Донського комерційного банку (держархіви Житомирської та Харківської областей), Волзько-Камського комерційного банку (держархіви Дніпропетровської та Київської областей), Київського приватного комерційного

банку та Варшавського комерційного банку (ДА Київської обл.). В Держархіві Київської області збережено фонди відділень Російського торговельно-промислового банку, Петроградського обліково-позичкового банку, Московського промислового банку, Петроградського обліково-позичкового банку, контори Московського купецького банку. В Держархіві Кіровоградської області зберігають фонд відділення Московського об'єднаного банку та Новоукраїнське відділення Московського об'єднаного банку (м. Новоукраїнка Єлисаветградського повіту Херсонської губернії). У Держархіві Житомирської області зберігається фонд Житомирського комерційного банку.

Досить широко представлені фонди міських громадських банків (держархіви Вінницької, Запорізької, Кіровоградської та Миколаївської областей). У Держархіві Сумської області збережені фонди Конотопського, Кролевецького, Лебединського та Роменського міських громадських банків. Фонди міських громадських банків Новгород-Сіверського, Чернігова, Ніжина та Прилук зберігають в Держархіві Чернігівської області. У цьому ж архіві є фонд Добрянського громадського банку (пос. Добрянка Городнянського повіту Чернігівської губернії).

Із стягненнями податків на нерухоме майно пов'язана діяльність оціночних комісій. Так, в Держархіві Чернігівської області зберігають архівні фонди Березнянської міської оціночної комісії та Прилуцької повітової оціночної комісії.

Таблиця 6

**Архівні фонди оціночних комісій в державних архівах
України**

Оціночна комісія		
Назва фінансового органу	Архівна установа	Номер архівного фонду
Оціночна комісія	ДА Київської області	1618
	ДА Чернігівської області	473, 1523

Тимчасові фінансові комісії організовувалися з метою вивчення обсягів фінансування та його організації на короткочасний строк. Прикладом такого архівного фонду є фонд «Фінансова комісія із заснування Київського політехнічного інституту», що зберігається в Держархіві міста Києва (Ф. 288).

«Організація оподаткування на українських землях у складі Російської імперії у пореформений період здійснювалася з використанням колегіальних органів. До складу присутствій входили як представники місцевого апарату управління державними фінансами (казенних палат і податних інспекцій), так і делегати від громадськості та платників відповідних податків. Колегіальні органи (податкові комісії) створювалися також урядом Австро-Угорської імперії на західноукраїнських землях» (Головко, 2010: 32).

Податкові присутствія створювали з метою «упорядкування роботи з розкладки, обліку і справляння основних видів податків» (Головко, 2010: 32). Так, з метою рівномірного обкладення податками створювалися відповідні присутствія: промислового податку, прибуткового податку, розкладкового, щодо податку з нерухомого майна та ін.

У таблиці 7 наведено перелік архівних фондів, що зберігають в державних архівах України та відображають діяльність податкових присутствій.

Таблиця 7

**Архівні фонди податкових присутствій Російської імперії
у державних архівах України**

Податкові присутствія		
Назва фінансового органу	Архівна установа	Номер архівного фонду
Промислового податку присутствіє	ДА Житомирської області	632
	ДА Харківської області	299
	ДА Херсонської області	223
	ДА Чернігівської області	149
Прибуткового податку присутствіє	ДА Херсонської області	223
	ДА Чернігівської області	1539
	ДА Київської області	504
Розкладкове присутствіє	ДА Чернігівської області	370, 774
	ДА Житомирської області	295, 346

Продовження таблиці 7

Податку з нерухомого майна присутствіє	ДА Житомирської області	347, 270, 288
	ДА Чернігівської області	825
	ДА Кіровоградської області	22
Міського квартирного податку присутствіє	ДА Чернігівської області	150, 345, 371, 824, 968
	ДА Вінницької області	393, 362
У земських повинностях присутствіє	ДА Чернігівської області	144
	ДА Харківської області	20
Загальне присутствіє для встановлення довідкових складних цін	ДА Чернігівської області	1119
	ДА Чернігівської області	1121

В обласних архівах зберігають такі фонди промислового податку присутствій: «Харківське губернське у промисловому податку присутствіє» (ДА Харківської обл.), «2-ге Бердичівське повітове розкладкове по промисловому податку присутствіє» (ДА Житомирської обл.), «Чернігівське губернське промислового податку присутствіє» (ДА Чернігівської обл.).

У наявності фонди з прибуткового податку присутствій: «Друге Прилуцьке дільничне з прибуткового податку присутствіє» (ДА Чернігівської обл.), «Київське губернське про прибутковий податок присутствіє» (ДА Київської обл.), «Херсонське губернське з прибуткового податку присутствіє» (ДА Херсонської обл.).

Архівні документи з розкладкового присутствія зберігають: «Козелецького міського розкладкового присутствія та Новгород-Сіверського міського розкладкового присутствія» – в Держархіві Чернігівської області, «Житомирського міського розкладкового присутствія» та «Новоград-Волинського повітового розкладкового присутствія» – в держархіві Житомирської області.

Наявні такі архівні фонди щодо податку з нерухомого майна присутствія: «Волинське губернське по податку з нерухомого майна присутствіє (м. Житомир)», «Житомирське повітове по податку з нерухомого майна присутствіє», «Житомирське міське по податку з нерухомого майна

присутствіє» (ДА Житомирської обл.), «Єлисаветградське міське з державного податку з нерухомого майна присутствіє» (ДА Кіровоградської обл.), «Борзенське міське присутствіє з оподаткування нерухомого майна» (ДА Чернігівської обл.).

У декількох державних обласних архівах зберігають фонди таких податкових органів, як міського квартирного податку присутствія. Так, у Вінницькому держархіві на зберіганні перебувають фонди Немирівського міського квартирного податку присутствія та Тульчинського міського квартирного податку присутствія, а в Держархіві Чернігівської області – Чернігівського, Ніжинського, Козелецького, Борзенського, Сосницького міського квартирного податку присутствія.

Також в Державному архіві Чернігівської обл. зберігають фонди таких податкових органів: Чернігівського губернського особливого у земських повинностях присутствія, Ніжинського повітового загального присутствія для встановлення довідкових складних цін, Ніжинського міського з військового податку присутствія.

Система акцизних органів управління була утворена у 1863 р., основним завданням яких було забезпечення стягнення непрямих податків із підакцизних товарів.

Досліджуючи становлення органів акцизного нагляду Російської імперії в українських губерніях О. Головка стверджував, що «на місцевому рівні формувалася дволанкова система: губернські акцизні управління – окружні акцизні управління. До компетенції губернських акцизних управлінь (вони створювалися, залежно від потреби у кожній губернії, або одне на кілька губерній) були віднесені як фінансові, так і не фінансові адміністративні функції. Забезпечення акцизного нагляду за виробництвом та обігом спирту й алкогольних напоїв виявилось справою новою й складною. При цьому, було певною мірою використано накопичений в середині ХІХ ст. в українських губерніях як центрі тютюнництва досвід нагляду за обігом тютюну та виробів із нього. З 1848 р. він здійснювався

спеціально призначеними акцизними наглядачами, підпорядкованими казенним палатам (Головко, 2005: 323).

У таблиці 8 наведено перелік архівних фондів, що зберігають в державних архівах України та відображають діяльність акцизних органів управління.

Таблиця 8

Архівні фонди акцизних органів управління Російської імперії у державних архівах України

Акцизна установа		
Назва фінансового органу	Архівна установа	Номер архівного фонду
Акцизне управління	ДА Житомирської області	120
	ДА Запорізької області	27, 28,
	ДА Київської області	462, 474
	ДА Миколаївської області	277
	ДА Одеської області	100
	ДА Полтавської області	716
	ДА Сумської області	4, 218
	ДА Харківської області	34, 501, 388, 389, 295, 981, 523, 527, 529
	ДА Херсонської області	229
	ДА Черкаської області	360,
	ДА Чернігівської області	138
Акцизний наглядач	ДА Волинської області	487, 488, 514
	ДА Харківської області	457, 490,

В обласних держархівах зберігають фонди акцизних управлінь, зокрема, Акцизного управління 2-го округу Катеринославської губернії, м. Маріуполь (ДА Донецької обл.), Волинського губернського акцизного управління (ДА Житомирської обл.), Херсонського губернського акцизного управління в Одесі (ДА Одеської обл.). 6-го округу Київського акцизного управління, м. Київ; 9-го округу Київського акцизного управління, м. Київ (ДА Київської обл.); Полтавського губернського акцизного управління (ДА Полтавської обл.), Сумського окружного акцизного управління з акцизу на цукор, Акцизного управління 3-го округу Харківської губернії з акцизу на спирт (ДА Сумської обл.), Харківського губернського акцизного управління, Акцизного управління губернії 1-го округу, м. Харків, Акцизного

управління губернії 4-го округу, м. Ізюм, Акцизного управління губернії 5-го округу, м. Вовчанськ (ДА Харківської обл.), Акцизного управління 6-го округу Херсонського губернського акцизного управління (ДА Херсонської обл.), Чернігівського губернського акцизного управління (ДА Чернігівської обл.).

До архівних фондів установ акцизних зборів також належать фонди акцизних наглядачів: Акцизного наглядача Володимирського повіту, м. Володимир-Волинськ; Акцизного наглядача Ковельського повіту, м. Ковель; Луцького акцизного наглядача (ДА Волинської обл.); Дільничного наглядач 7-ї ділянки Катеринославського губернського акцизного управління, м. Олександрівськ (ДА Запорізької обл.); Канцелярії акцизного наглядача 1-го стану Валківського повіту; Канцелярії акцизного наглядача 2-го стану Куп'янського повіту (ДА Харківської обл.).

Слід зазначити, що в період з XIX – початку XX століття активно почали створюватися та розвиватися сільськогосподарські та промислові кооперації.

У 40-х роках XIX століття за активної підтримки уряду Російської імперії почали створюватися установи дрібного кредитування населення – ощадних кас. Згодом, у 70-х роках XIX активно почали створюватися кооперативні установи дрібного кредитування – ощадно-позичкові товариства. Слід зауважити, що до кінця XIX століття не було загальних законодавчих основ, які б регламентували діяльність кредитних установ. Лише у 1895 році було затверджено положення «Про установи дрібного кредиту», що регламентувало діяльність ощадно-позичкових товариств та кас, кредитних товариств, волосних банків та кас. Також згідно з положенням передбачалося створення «нового виду кредитних кооперативів – кредитних товариств. Їхньою головною метою було надання малозабезпеченим селянам дешевих кредитів для розвитку господарської діяльності, а також можливості розміщувати свої заощадження для збільшення прибутку. Кредитні товариства відрізнялися від позичково-ощадних, перш за все, відсутністю в

них пайових внесків. Основний капітал кредитних товариств формувався з позик Державного банку, який надавав кредити на термін до одного року. Законом також передбачалася видача довгострокових позик терміном до п'яти років. Позиково-ощадні товариства теж мали право користатися кредитом Державного банку, але тільки після надання ними першого річного звіту» (Кредитні товариства в Російській імперії, 2011:40).

У таблиці 9 наведено перелік архівних фондів, що зберігають в державних архівах України та відображають діяльність кредитних, ощадно-позичкових товариств та кас.

Таблиця 9

Архівні фонди кредитних, ощадно-позичкових товариств та кас Російської імперії у державних архівах України

Ощадно-позичкова каса		
Назва фінансового органу	Архівна установа	Номер архівного фонду
Ощадно-позичкова каса	ДА Волинської області	367
	ДА Вінницької області	355, 83, 847
	ДА Житомирської області	189, 687
	ДА Запорізької області	99, 100, 248
	ДА Київської області	199, 198, 196, 310
	ДА Кіровоградської області	439, 446, 447, 449, 458, 436, 437, 438, 8, 440, 441, 442, 445, 448
	ДА Миколаївської області	153, 154, 157, 158
	ДА Одеської області	80, 81
	ДА Полтавської області	955, 853, 843, 872, 873, 845, 1509
	ДА Черкаської області	855
	ДА Чернігівської області	212, 367, 808, 816, 851, 853, 856, 888, 895, 896, 909, 978, 1222, 1223
Індивідуальна позичкова каса підприємців	ДА Харківської області	614, 615
Ощадно-позичкове товариство		
Ощадно-позичкове товариство	ДА Запорізької області	100, 248,
	ДА Полтавської області	845
	ДА Чернігівської області	1005, 1477
Кредитне товариство		
Кредитне товариство	ДА Житомирської області	84
	ДА Запорізької області	102

Продовження таблиці 9

	ДА Київської області	325, 839, 100
	ДА Дніпропетровської області	861
	ДА Кіровоградської області	480, 481, 483, 477, 479, 484, 478, 482
	ДА Миколаївської області	407, 63, 68, 408, 64, 65, 66, 334, 71
	ДА Полтавської області	847, 1007, 1004
	ДА Черкаської області	325, 839
	ДА Чернігівської області	607, 832
	ДА Херсонської області	194, 197, 211
	ДА Сумської області	1060, 400, 568, 1486,
	ДА Харківської області	847
Позико-кредитна організація		
Позико-кредитна організація	ДА Житомирської області	281
	ДА Вінницької області	389
	ДА Запорізької області	43
	ДА Кіровоградської області	54
	ДА Миколаївської області	157
	ДА Чернігівської області	1349
	ДА Сумської області	904

В усіх державних архівах областей зберігають архівні фонди кредитних та ощадно-позичкових товариств, ощадно-позичкових кас та позико-кредитних організацій. Слід відзначити наявність фондів індивідуальних позичкових кас підприємців: «Позичкова каса харківської купчихи Шмелькової К.І.» та «Позичкова каса Лук'яненка, м. Харків» (ДА Харківської обл.).

Страхові установи XIX – XX ст. у Російській імперії, до складу якої входили українські землі, накопичили значний досвід у сфері приватного і земського страхування.

У 1827 році було утворене «Перше Російське від вогню страхове товариство», згодом у 1835 році «Друге Російське страхове товариство від вогню», які були державними монополіями у сфері страхування. Згодом, у 1846 р., було засновано страхову установу «Саламандра», яка мала право на 25 років здійснювати страхування в Сибіру, Закавказзі, Бессарабській області та Землях Війська Донського без сплати податків до бюджету, окрім мита (ПСЗРИ, 1847. №14392: 668).

Дослідниця Правової регламентації страхування в Російській імперії в XIX– на початку XX ст. К. Лісогорова стверджує, що «на території України була дозволена діяльність іноземних страхових товариств з 1885 р., серед яких були американські, англійські, німецькі, французькі компанії по страхуванню життя. Однак обсяг особистого страхування був незначним. Операції по страхуванню на випадок смерті, а також по страхуванню від нещасних випадків мали право проводити лише деякі акціонерні страхові товариства, наприклад «Життя», «Якір», «Перше Російське страхове товариство» (Лісогорова, 2008: 390).

У таблиці 10 наведено перелік архівних фондів, що зберігають в державних архівах України та відображають діяльність страхових установ.

Таблиця 10

Архівні фонди страхових установ Російської імперії у державних архівах України

Страхова установа		
Назва фінансового органу	Архівна установа	Номер архівного фонду
Страхове товариство «Саламандра»	ДА Житомирської області	197
	ДА Київської області	485
	ДА Харківської області	737
Київське відділення страхового товариства «Якір»	ДА Київської області	486
Київське відділення Санкт-Петербурзької спілки страхування	ДА Київської області	288
Київське відділення Варшавського страхового товариства	ДА Київської області	101
Київське відділення Північного страхового товариства	ДА Київської області	484
Київське відділення Московського страхового товариства	ДА Київської області	487
Київське відділення страхового товариства «Волга»	ДА Київської області	489
Харківська головна агенція 1-го Російського страхового товариства	ДА Харківської області	555
Перше взаємне товариство страхування життя, Харків–Київ–Петроград	ДА Харківської області	984

Страхові установи представлені різноманітними фондами в держархівних, наприклад агенції страхового товариства

«Саламандра» від вогню (держархівів Житомирської, Київської та Харківської областей), Київського відділення Санкт-Петербурзької спілки страхування, Київського відділення страхового товариства «Якір», Київського відділення Варшавського страхового товариства (ДА Київської обл.), Головного представництва 2-го Російського страхового товариства для Харківської та Катеринославської губерній у м. Харків, Першого взаємного товариства страхування життя, Харків–Київ–Петроград (ДА Харківської обл.) тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень теми. У фондах держархівів України представлені майже всі типи і види фондів архівних документів фінансових установ Російської імперії XIX – початку XX століть. Наймасовішими кількісно фондами, що зберігають майже в усіх обласних державних архівах України є фонди податних інспекторів та архівні фонди кредитних та ощадно-позичкових товариств, ощадно-позичкових кас та позико-кредитних організацій.

Проведена систематизація архівних фондів фінансових установ Російської імперії спрямована на впорядкування матеріалів, що значно полегшить користування довідковим апаратом.

На основі загальної характеристики фондів архівних документів фінансових установ Російської імперії XIX – початку XX століть можливе подальше їх вивчення з метою визначення певних закономірностей формування зазначених фондів, особливих рис функціонування фінансових установ на українських землях в XIX – на початку XX ст., виявлення специфічних для України фондів та архівних документів фінансових установ, а також унікальних фінансових документів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Банки в Російській імперії. *Финансовые услуги*. Вип. № 2. 2011. С. 22-23.

2. Войцехівська І., Радченко Н. Кредитно-банківське джерелознавство: до проблеми формування теорії предмета. Життя в науці. Студії на пошану Любові Дубровіної. Київ: НБУВ. 2020. С. 573-583.

3. Годунова Л. Діяльність інституту податних інспекторів у Наддніпрянській Україні (1885-1917 рр.): дожовтнева історіографія. *Український історичний збірник*. Вип. 17. 2014. С. 298-308.

4. Головка О. Фінансова адміністрація Російської імперії в Україні (кінець XVIII – початок XX ст.): історико-правове дослідження. Харків: СІМ. 2005. 448 с.

5. Головка О. Податкові присутствія як суб'єкти фінансово-управлінської діяльності на українських землях у складі Російської імперії. *Право і безпека*. Вип. № 4. 2010. С. 32-37.

6. Гуржій О., Орлик В. Селяни України та їх оподаткування в XVII - середині XIX ст. Біла Церква: Видавник Пшонківський О. 2012. 278 с.

7. Ерошкин Н. Очерки истории государственных учреждений дореволюционной России, Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство министерства Просвещения РСФСР. 1960. 396 с.

8. Жвалюк В. Податкові органи Російської імперії в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. Організаційно-правові засади діяльності. Київ: Атіка. 2001. 161 с.

9. Кредитні товариства в Російській імперії. *Финансовые услуги*. Вип. № 2. 2011. С. 39-40. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/finu_2011_2_12).

10. Лісогорова К. Правова регламентація страхування в Російській імперії в XIX – на початку XX ст. *Актуальні проблеми державного управління*. Вип. № 2. 2008. С. 387-394.

11. Орлик В. Казенна палата. *Енциклопедія історії України*. Т. 4. Київ. Наукова думка. 2007. С.20-21.

12. Орлик В. Казенні палати в системі фінансового управління Російської імперії в кінці XVIII – у XIX ст. (на матеріалах Київської губернії). *Український історичний журнал*. № 2 (449). 2003. С. 66-73.

13. Орлик В. Методологічні аспекти дослідження проблем податкової політики в українських губерніях Російської імперії у першій половині XIX ст. *Український історичний журнал*. Вип. № 5. 2008. С. 187-195.

14. Орлик В.М., Орлик С.В. Теоретико-методологічні та джерелознавчі проблеми економічної історії України. *Універсум історії та археології*. Том. 2 (27) Вип 2. Дніпро. 2019. С.5-27

15. Орлик В. Податкова політика Російської імперії в Україні в дореформений період. Кіровоград: Імекс ЛТД, 2007. 631 с.

16. Орлик В. Селянство України в фіскальній політиці імперій Романових і Габсбургів. *Проблеми історії України XIX - початку XX ст.* 2007. С. 83-86.

17. Орлик С. Оподаткування нерухомого майна (історичний аспект). *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. Вип. 18(1). 2010. С. 153-160.

18. Орлик С. Організація фінансового управління російською окупаційною владою на теренах Галичини і Буковини в період Першої світової війни. *Карпатський край*. Вип. №1(9). 2017. С. 5-21.

19. Орлик С. Правові джерела з історії податкової політики уряду Російської імперії в роки Першої світової війни. *Соціум. Документ. Комунікація*. Вип. 7. 2019. С. 160-182.

20. Орлик С. В. Тернопільське польове казначейство в системі казначейської служби російської окупаційної влади у містах Західної України в період Першої світової війни. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Тернопіль, Вип. 1. Ч.1 . 2017. С. 60-69.

21. Орлик С.В. (2018). Фінансова політика російського уряду на окупованих територіях Галичини і Буковини в період Першої світової війни (1914-1917 рр.): монографія. Біла Церква: Вид. Пшонківський О. В. 2018. 716 с

22. ПСЗРИ – Полное собрание законов Российской империи. Собрание 1. Спб., С. 1831.

23. Скальковский А. Хронологическое обозрение истории Новороссийского края. Одесса: Городская типография. 1838. 256 с.

24. Толпыгин М. Сахарная промышленность от основания её до настоящего времени. Киев. 1894. 14 с.

25. Стойчев В. Державний банк на Півдні України у другій половині XIX – початку XX ст. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Вип. XXVIII. 2010. С. 82-86.

26. Шандра В. Генерал-губернаторства в Україні: XIX – початок XX ст. Київ. 2005. 427 с.

27. Шпортун О. Казенні палати в системі контролю грошового обігу в Наддніпрянській Україні (1775-1914 рр.). Соціум. Документ. Комунікація, Вип.7. 2019. С. 232-246.

28. Шпортун О. Київська казенна палата у документах Державного архіву Київської області. *Журнал «Архіви України»*. Вип. 1 (322): січень – березень. 2020. С. 188-195.

29. Янжул И. Основные начала финансовой науки. Учение о государственных доходах, СПб. 1895. 532 с.

REFERENCES

1. Banky v Rosiiskii imperii (2011). [Banks in the Russian Empire] *Finansovye uslugi*, 2, 22-23. [in Ukrainian].

2. Vojtsekhivs'ka, I. & Radchenko, N. (2020) Kredytno-bankivs'ke dzhereloznavstvo: do problem formuvannia teorii predmeta [Credit and banking source studies: to the problem of forming the theory of the subject]. *Zhyttia v nautsi. Studii na poshanu Liubovi Dubrovinoi*. Kyiv: NBUV, 573-583 [in Ukrainian].

3. Hodunova, L. (2014) *Diialnist instytutu podatnykh inspektoriv u Naddniprianskii Ukraini (1885-1917 rr.): dozhovtneva istoriohrafia*. [Activities of the Institute of Tax Inspectors in the Dnieper Ukraine (1885-1917): prehistoric historiography] *Ukrainskyi istorychnyi zbirnyk*. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 17, 278-292 [in Ukrainian].

4. Holovko, O. (2005) *Finansova administratsiia Rosijs'koi imperii v Ukraini (kinets' XVIII – pochatok XXst.): istoriko-pravove doslidzhennia* [Financial Administration of the Russian Empire in Ukraine (late eighteenth - early twentieth century.): Historical and legal research]. Kharkiv: SIM, 448 [in Ukrainian].

5. Holovko, O. (2010) *Podatkovi prysutstviia yak subiekty finansovo-upravlinskoi diialnosti na ukrainskykh zemliakh u skladi Rosiiskoi imperii*. [Tax Representation as subjects of financial and management activity on Ukrainian lands within the Russian Empire.] *Pravo i bezpeka: Naukovyi zhurnal*, 4, 32-37 [in Ukrainian].

6. Gurzhii, O & Orlik, V. (2012). *Seliany Ukrainy ta yikh opodatkovannia v XVII - seredyni XIX st.* [Peasants of Ukraine and their taxation in the XVII - the middle of the XIX century], Belaya Tserkov: Publisher Pshonkovsky O., 278 [in Ukrainian].

7. Eroshkin, N. (1960). *Ocherki istorii gosudarstvennykh uchrezhdeniy dorevolutsionnoy Rossii* [Essays on the history of state institutions of pre-revolutionary Russia], Moscow: Gosudarstvennoe uchebno-pedagogicheskoe izdatelstvo ministerstva Prosvescheniya RSFSR, 396 [in Russian].

8. Zhvaliuk, V. (2001). *Podatkovi orhany Rosiiskoi imperii v Ukraini u druhii polovyni XIX – na pochatku XX st.: Orhanizatsiino-pravovi zasady diialnosti*. [Tax authorities of the Russian Empire in Ukraine in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries: Organizational and legal principles of activity]. Kyiv: Atika. 161 s. [in Ukrainian].

9. Kredytni tovarystva v Rosiiskii imperii (2011). [Credit societies in the Russian Empire] *Finansovye uslugi*, 2, 39-40 Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/finu_2011_2_12). [in Ukrainian].

10. Lisohorova, K. (2008) *Pravova rehlementatsiia strakhuvannia v Rosiiskii imperii v XIX – na pochatku XX st.* [Legal regulation of insurance in the Russian Empire in the XIX - early XX centuries] *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*, 2, 387-394 [in Ukrainian].

11. Orlyk, V. (2007 a). *Kazenna palata*. [State Chamber] *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. Kyiv: Naukova dumka, 20-21[in Ukrainian].

12. Orlyk V. (2003). *Kazenni palaty v systemi finansovoho upravlinnia Rosiiskoi imperii v kintsi XVIII – u XIX st.* (na materialakh Kyivskoi hubernii) [State Chambers in the system of financial management of the Russian Empire at the end of the 18 – in the 19 century (on materials of the Kiev province)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 2 (449), 66-73 [in Ukrainian].

13. Orlyk, V. (2008). *Metodolohichni aspekty doslidzhennia problem podatkovoi polityky v ukrainskykh guberniakh Rosiiskoi imperii u pershii polovyni XIX st.* [Methodological aspects of the study of tax policy problems in the Ukrainian provinces of the Russian Empire in the first half of the XIX century]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 5, 187-195 [in Ukrainian].

14. Orlyk, V. & Orlyk, S. (2019). *Teoretyko-metodolohichni ta dzhereloznavchi problemy ekonomichnoi istorii Ukrainy* [Theoretical, methodological and source study problems of the economic history of Ukraine]. *Universum istorii ta arkheolohii*. Dnipro, 2(27), 5-26 [in Ukrainian].

15. Orlyk, V. (2007). *Podatkova polityka Rosiiskoi imperii v Ukraini v doreformeniyi period*. [Tax policy of the Russian Empire in Ukraine in the pre-reform period]. Kirovohrad: Imeks LTD, 631 [in Ukrainian].

16. Orlyk, V. (2007 c). *Selianstvo Ukrainy v fiskalnii politytsi imperii Romanovykh i Habsburhiv* [The peasantry of Ukraine in the fiscal policy of the Romanov and Habsburg empires]. *Problemy istorii Ukrainy XIX – pochatku XX st*, 83-86 [in Ukrainian].

17. Orlyk, S. (2010). *Opodatkuvannia nerukhomoho maina (istorychnyi aspekt)* [Real estate taxation (historical aspect)]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu*. Ekonomichni nauky, 18(1), 153-160 [in Ukrainian].

18. Orlyk, S. (2017). *Orhanizatsiya finansovoho upravlinnya rosiys'koyu okupatsiynoyu vladoyu na terenakh Halychyny i Bukovyny v period Pershoyi svitovoyi viyny* [Organization of

financial management by the Russian occupation authorities on the territory of Galicia and Bukovina during the period of the First World War]. *Karpats'kyi kray [Carpathian land]*, 1(9), 5-21 [in Ukrainian]

19. Orlyk, S. (2019). *Pravovi dzherela z istorii podatkovoi polityky uriadu Rosiiskoi imperii v roky Pershoi svitovoi viiny*. [Legal sources on the history of tax policy of the Government of the Russian Empire during the First World War]. *Sotsium. Dokument. Komunikatsiia*, 7, 160-182 [in Ukrainian].

20. Orlyk, S. (2017). *Ternopilske polove kaznacheistvo v systemi kaznacheiskoi sluzhby rosiiskoi okupatsiinoi vlady u mistakh Zakhidnoi Ukrainy v period Pershoi svitovoi viiny*. [Ternopil Field Treasury in the system of treasury service of the Russian occupationpower in the cities of Western Ukraine during the First World War] *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnohouniversytetu imeni Volodymyra Hnatiuka*. Ternopil, 1, 1, 60-69 [in Ukrainian].

21. Orlyk, S. (2018a). *Finansova polityka rosiiskoho uriadu na okupovanykh terytoriiakh Halychyny i Bukovyny v period Pershoi svitovoi viiny (1914-1917 rr.)* [Financial policy of the Russian government in the occupied territories of Galicia and Bukovina during the First World War (1914-1917)]. Belaya Tserkov: vydavets Pshonkovsky O. V. [in Ukrainian].

22. PSZRY – *Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii* [The complete collection of the laws of the Russian Empire]. Sobranie 1. Spb., 1830 [in Russian].

23. Skalkovskiy, A. (1838). *Hronologicheskoe obozrenie istorii Novorossiyskogo kraia* [Chronological review of the history of Novorossiysk]. Odessa: Gorodskaya tipografiya, 256 [in Russian].

24. Tolpyigin, M. (1894). *Saharnaya promyshlennost ot osnovaniya eYo do nastoyaschego vremeni* [Sugar industry from its foundation to the present]. Kyiv, 14 [in Ukrainian].

25. Stoichev, V. (2010). *Derzhavnyi bank na Pivdni Ukrainy u druhii polovyni XIX – pochatku XX st.* [State Bank in the South of Ukraine in the second half of the XIX - early XX centuries] *Naukovi*

pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytet, XXVIII, 82-86 [in Ukrainian].

26. Shandra, V. (2005) *General-hubernatorstva v Ukraini: XIX-pochatok XX st.* [Governor General in Ukraine: XIX - early twentieth century] Kyiv, 427 [in Ukrainian].

27. Shportun, O. (2019). *Kazenni palaty v systemi kontroliu hroshovoho obihu v Naddniprianskii Ukraini (1775-1914 rr.)* [State chambers in the system of money circulation control in Dnieper Ukraine (1775-1914)]. *Sotsium. Dokument. Komunikatsiia*, (7), S. 232-246. [in Ukrainian].

28. Shportun, O. (2020). *Kyivska kazenna palata u dokumentakh Derzhavnoho arkhivu Kyivskoi oblasti* [Kyiv State Chamber in the documents of the State Archives of Kyiv region]. *Zhurnal «Arkhivy Ukrainy»*. Vypusk 1 (322): sichen – berezen, 188-195 [in Ukrainian].

29. Yanzhul, I. (1895). *Osnovnyie nachala finansovoy nauki. Uchenie o gosudarstvennyih dohodah* [Basic principles of financial science. The doctrine of state revenues], SPb, 532 [in Russian].

АНОТАЦІЯ

В незалежній Україні значно підвищився рівень опрацювання наукових проблем, пов'язаних з історією функціонування фінансових установ Російської імперії. Незважаючи на те, що сучасні вітчизняні дослідження діяльності фінансових установ Російської імперії в Україні XIX – початку XX ст. базуються на широкому використанні архівних джерел, актуальною є проблема представлення загальної характеристики фондів, що пов'язані з цією проблематикою, і які зберігають в державних архівах нашої країни.

Мета статті – охарактеризувати наявність архівних фондів фінансових установ Російської імперії XIX – початку XX ст. в державних архівах України за типами і видами цих установ та надати перелік архівних фондів зазначених установ у державних архівах. Для побудови переліку архівних

фондів фінансових установ Російської імперії, що діяли на території України у XIX – початку XX ст., було використано путівники та анотовані реєстри описів державних архівів України. Розгляд, у яких архівах зберігають архівні фонди, було надано за такими фінансовими установами: банки, казенні палати, державні скарбниці, казначейства, податні інспектори, податкові присутствія, оціночні комісії, акцизні установи, митні установи, кредитні ощадно-позичкові товариства та каси, страхові установи.

У фондах держархівів України представлені майже всі типи і види фондів архівних документів фінансових установ Російської імперії XIX – початку XX століть. Наймасовішими кількісно фондами, що зберігаються майже в усіх обласних державних архівах України, є архівні фонди податних інспекторів та архівні фонди кредитних і ощадно-позичкових товариств, ощадно-позичкових кас та позико-кредитних організацій.

На основі загальної характеристики фондів архівних документів фінансових установ Російської імперії XIX – початку XX століть можливе подальше їх вивчення з метою визначення певних закономірностей формування зазначених фондів, особливих рис функціонування фінансових установ на українських землях в XIX – на початку XX ст., виявлення специфічних для України фондів та архівних документів фінансових установ, а також унікальних фінансових документів.

Ключові слова: фонди архівних документів, архівний фонд, архіви України, фінансові установи, Україна, Російська імперія, XIX – початок XX століть.

АННОТАЦИЯ

В независимой Украине значительно повысился уровень изучения научных проблем, связанных с историей функционирования финансовых учреждений Российской империи на украинских землях. Несмотря на то, что

современные отечественные исследования деятельности таких учреждений в Украине XIX – начала XX ст. базируются на широком использовании архивных источников, актуальной проблемой является представление общей характеристики фондов архивных документов, связанных с этой проблематикой и которые хранят в государственных архивах Украины.

Цель статьи – охарактеризовать архивные фонды финансовых учреждений Российской империи, расположенных на украинской территории в XIX – начале XX ст. в государственных архивах Украины за типами и видами указанных учреждений и дать перечень этих фондов в государственных архивах. Для построения перечня указанных фондов были использованы путеводители и аннотированные реестры описей государственных архивов Украины. Рассмотрение в статье в каких архивах хранят фонды было сделано по таким финансовым учреждениям: банки, казенные палаты, казначейства, податные инспекторы, налоговые присутствия, оценочные комиссии, акцизные учреждения, таможенные учреждения, кредитные и ссудо-сберегательные товарищества и кассы, учреждения по страхованию.

В фондах государственных архивов Украины представлены почти все типы и виды фондов архивных документов финансовых учреждений Российской империи XIX – начала XX столетий. Наиболее массовыми количественно фондами, которые хранятся почти во всех госархивах Украины, являются архивные фонды податных инспекторов и фонды кредитных и ссудо-сберегательных товариществ и касс.

На основе общей характеристики фондов архивных документов финансовых учреждений Российской империи XIX – начала XX ст. возможно дальнейшее их изучение с целью определения закономерностей формирования указанных фондов, особенные черты функционирования финансовых учреждений на украинских землях в XIX – начале XX ст.,

выявление специфических для Украины фондов и архивных документов финансовых учреждений, а также уникальных финансовых документов.

Ключевые слова: *фонды архивных документов, архивный фонд, архивные учреждения, финансовые учреждения, Украина, Российская империя, XIX – начало XX столетий.*

² У частині путівників та анотованих реєстрах фондів обласних держархівів помилково замість терміна «податний інспектор» зафіксовано «податковий інспектор».